

Юлдашева Л. П.

<https://orcid.org/0000-0002-6561-8827>

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Кобиліна Ю. М.

<https://orcid.org/0000-0002-1406-0093>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ ВІЙНИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ПОЕТИЧНИЙ І САКРАЛЬНИЙ ВИМІРИ

У статті здійснено комплексний аналіз концептуальних метафор війни в сучасному українському пісенному дискурсі з позицій когнітивної поетики та з урахуванням сакрального виміру смислотворення. Актуальність дослідження обґрунтована необхідністю комплексного вивчення мовних механізмів репрезентації воєнного досвіду в умовах сучасної російсько-української війни, а також недостатньою розробленістю проблеми метафоричної концептуалізації війни саме в пісенному дискурсі як окремому типі художньо-комунікативної практики. Метою статті є визначення, систематизація та інтерпретація когнітивно-поетичних моделей метафоризації війни, а також з'ясування ролі сакралізації як способу осмислення травматичного досвіду в пісенному тексті. Методологічну основу становлять положення когнітивної лінгвістики (теорія концептуальної метафори), когнітивної поетики, дискурс-аналізу та психолінгвістики. У процесі дослідження встановлено, що сучасний український пісенний дискурс формує цілісну систему концептуальних метафор війни, серед яких провідними є такі моделі: війна як стихія (земля, океан, хвиля), війна як вогонь і руйнування, війна як рух і динамічний потік, війна як тілесний і матеріальний досвід, війна як простір травми і внутрішнього розламу. Кожна з цих моделей забезпечує специфічний спосіб осмислення воєнної реальності, апелюючи до базових сфер людського досвіду – природної, тілесної, просторової та емоційної. Особливу увагу приділено сакральному виміру метафоризації війни, який реалізовано за допомогою молитви як форму колективного мовлення, образів Бога, Богородиці, ангелів, а також сакралізуючи жертву, пам'ять та національний простір.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розширенням порівняльного аспекту (зіставлення українського матеріалу з іншими національними традиціями), а також із вивченням функціонування концептуальних метафор війни в різних типах дискурсу: публіцистичному, медійному, художньому та цифровому.

Ключові слова: концептуальна метафора, пісенний дискурс, війна, сакралізація, воєнний дискурс, травма, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна належить до провідних чинників трансформації сучасної української мовної картини світу. Вона зумовила глибокі зміни в семантичній структурі мови, системі образів і способах концептуалізації дійсності. Війна як екзистенційна подія виходить за межі суто історичного чи політичного явища, набуваючи статусу когнітивного досвіду, що потребує мовного осмислення. У таких умовах особливо значущими є механізми, що уможливають інтерпретацію травматичної реальності та

її структурування. До ключових механізмів належить метафора. У контексті воєнного дискурсу вона слугує для перекодування екстремального досвіду в систему зрозумілих образів, формує специфічні концептуальні моделі війни. Саме завдяки метафоричним структурам війна постає як стихія, вогонь, рух, тілесний біль або внутрішній розлам, що свідчить про її глибоку інтеграцію в когнітивні та емоційні процеси.

Особливо виразно ці процеси реалізовані в пісенному дискурсі, який поєднує вербальний

і музичний коди. Йому притаманний високий рівень емоційної інтенсивності, повторюваності й комунікативної мобільності. Сучасна воєнна українська пісня виконує не лише естетичну, а й когнітивну, аксіологічну та психотерапевтичну функції, стає простором колективного осмислення війни. Пісенний текст оперативно фіксує мовні інновації, водночас конструює образні моделі, завдяки яким можна інтерпретувати воєнні події.

Поряд із когнітивно-поетичним виміром метафоризації у пісенному дискурсі виразно виявляється сакральний вимір осмислення війни. У текстах воєнного часу активно функціують релігійні образи, молитва, звернення до Бога, Богородиці, ангелів, а також символіка жертви, пам'яті та ритуалу. Ці елементи не зводяться до декоративної стилістики, а формують окремий спосіб концептуалізації війни, у межах якого її осмислюють як метафізичне випробування, моральну боротьбу та досвід межі. Сакралізація в цьому контексті функціонує як дискурсивна стратегія, що уможливорює структурування хаотичного і травматичного досвіду, надаючи йому смислової завершеності.

Актуальність дослідження визначає потреба системного аналізу концептуальних метафор війни в сучасному українському пісенному дискурсі, з урахуванням їхніх когнітивно-поетичних та сакральних рис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних наукових працях воєнний дискурс представлено як специфічний різновид комунікації, що поєднує інформативну, оцінну, ідентифікаційну та експресивну функції. Так, О. Тараненко наголошує на динамічності воєнної лексики, підкреслюючи її здатність оперативно реагувати на суспільно-політичні зміни, що виявляється у стрімкому оновленні словникового складу, появі неологізмів і семантичних трансформацій [5]. У працях Л. Шитик воєнний дискурс осмислено як систему мовних стратегій, у межах яких лексичні одиниці виконують не лише номінативну, а й аксіологічну та світоглядну функції, формують уявлення про події, учасників і ціннісні орієнтири війни [6]. Важливим аспектом дослідження є аналіз семантичних трансформацій мовних одиниць у воєнному контексті. Н. Клименко звертає увагу на підвищену емоційність текстів воєнного часу, концентрацію оцінної лексики та активне формування нових значень у межах уже наявних слів [2]. У цьому контексті мова війни постає як динамічна система, у якій відбувається переосмислення традиційних значень, формування нових конотативних відтінків і закріплення нових семантичних домінант.

Проблему мови війни у зв'язку з національною ідентичністю та колективною пам'яттю розглянуто у працях С. Єрмоленко [1] та Л. Масенко [4]. Дослідниці зазначають, що в умовах війни мова набуває статусу інструмента спротиву та маркера національної стійкості, а мовні одиниці виконують функцію репрезентації спільного досвіду та консолідації суспільства.

У межах когнітивно-дискурсивного підходу суттєвий акцент зроблено на дослідженні механізмів осмислення реальності за допомогою категорії контрасту, оцінності та концептуальної напруги. У працях Л. Юлдашевої контраст постає як один із базових механізмів організації сенсу, що забезпечує структурування складних явищ і підсилює їхній інтерпретаційний потенціал [7–8]. Такий підхід є методологічно важливим для аналізу воєнного дискурсу, у якому протиставлення, поляризація та смислова напруженість відіграють ключову роль у формуванні значення.

Теоретичне підґрунтя дослідження метафоричних механізмів осмислення війни становлять праці з теорії концептуальної метафори, передусім дослідження Дж. Лакоффа та М. Джонсона [9], у яких метафору трактовано як базовий когнітивний механізм, що забезпечує перенесення значень із конкретних сфер досвіду на абстрактні. У цьому контексті метафора представлена як спосіб мислення, що формує концептуальні моделі реальності.

Попри значну кількість досліджень, присвячених воєнному дискурсу, семантичним трансформаціям і когнітивним механізмам осмислення реальності, у лінгвістичному аспекті пісенний дискурс залишається недостатньо опрацьованим. Наявні науковці здебільшого зосереджені на загальних характеристиках мови війни або на аналізі художніх текстів, водночас пісенна творчість розглянута фрагментарно, переважно в межах культурологічних чи літературознавчих підходів.

Постановка завдання. Мета статті – ідентифікація, виявлення та систематизація концептуальних метафор війни в сучасному українському пісенному дискурсі, а також у визначенні їхніх когнітивно-поетичних і сакральних вимірів. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань: окреслити теоретичні засади аналізу концептуальної метафори у воєнному дискурсі, виявити основні когнітивно-поетичні моделі метафоризації війни в пісенних текстах, проаналізувати сакральний вимір метафоричного осмислення війни.

Методологічні засади дослідження формують методи когнітивно-дискурсивного аналізу, опи-

совий та структурно-семантичний метод, а також елементи когнітивної поетики, що дають змогу виявити механізми метафоричної концептуалізації війни та особливості їхнього функціонування в пісенному тексті.

Виклад основного матеріалу. У сучасному українському пісенному дискурсі метафора є одним із ключових когнітивних механізмів осмислення війни. Вона забезпечує перехід від безпосереднього, часто невимовного досвіду до структурованого мовного знання, у якому війна представлена за допомогою системи образних відповідників: стихійних, тілесних, просторових, динамічних. Саме в цих моделях фіксовано спосіб колективного переживання війни, її інтерпретації та включення в смислову картину світу.

Однією з найпоширеніше репрезентованих є модель війни як стихії, що акцентує її неконтрольованість, масштабність і тотальність впливу. У пісенному тексті війна представлена як подія, що власне порушує основи буття, змінює стан світу на рівні природних процесів. Це особливо виразно простежується в рядках: *«Одного ранку, ще й на світанку / Земля зоригнулась...»* (Х. Соловій). Війну представлено як сейсмічний зсув, що охоплює не лише соціальний, а й природний вимір. Реакція землі набуває тілесних ознак, а отже, подія переводиться в площину базових, дораціональних відчуттів. Подальше розгортання цієї моделі відбувається за допомогою метафори внутрішньої мобілізації *«І враз закипіла наша кров»*, де стихійність переносена у сферу тілесного досвіду, поєднує природний і фізіологічний рівні. У межах тієї самої моделі функціонує і персоналізований образ простору (*«І заревів старий Дніпро»*), у якому ріка постає як носій історичної пам'яті та емоційної реакції, що підсилює ефект колективного переживання.

Іншим потужним вектором метафоризації є осмислення війни як вогню і руйнації. У цій моделі війна функціонує як абсолютна руйнівна сила, що спустошує простір і знищує його цілісність. У рядку *«Тут тільки вогонь і свіжа зола»* (С. Соловій) *вогонь* – символ тотального знищення, а *зола* – знак завершеного руйнування, яке водночас ще не стало минулим, адже означена як *свіжа*. Особливої семантичної напруги набуває образ, у якому руйнування поєднується із сакральною символікою: *«Як свічки у церкві – палаючі хати»* (Г. Бабич). Тут метафоричне порівняння трансформує знищення в ритуальний акт пам'яті, де трагедія набуває ознак сакралізованого досвіду.

Важливе місце посідає модель війни як руху й динамічного потоку, що акцентує її мінливість, швидкість і некеровану енергію. У цьому разі війна представлена як сила, що не має стабільної форми, але постійно змінює конфігурацію простору й стан суб'єкта. У рядках *«Я лють свою перетворю на вітер»* та *«Я рознесу їх, мов шалений вихор»* (С. Соловій) метафору руху поєднано з ідеєю трансформації внутрішнього стану в активну силу. Вітер і вихор репрезентують не лише стихійність, а й потенціал дії, що підпорядковується суб'єктові. Доповнює цю модель образ висоти й огляду *«Як сокіл в небі, бачу ворогів»*, де війну осмислено крізь перспективу контролю та просторового домінування.

Окремий пласт становить метафоризація війни як тілесного й матеріального досвіду, у межах якої відбувається переосмислення фізичної природи людини. Війна в цьому разі проникає в тіло, змінює його характеристики, підпорядковує його новим законам існування. У рядках *«Моє серце – сталь! / Моя кров – Азов!»* (С. Соловій) відбувається радикальне ототожнення внутрішнього світу людини з матеріалом і простором боротьби. *Серце* втрачає свою традиційну емоційну функцію й набуває ознак міцності, водночас *кров* стає символом колективної ідентичності. Подібний ефект має і парадоксальна формула: *«Ти металом зціли наші рани»* (С. Соловій), у якій матеріал руйнування одночасно функціонує як засіб відновлення. У цій моделі тілесність і матеріальність утворюють єдине смислове поле, у якому війна постає як процес радикальної трансформації людської природи.

Не менш значущою є модель війни як простору травми й внутрішнього розламу, де основний акцент зміщено із зовнішніх подій на психологічний досвід. У цьому разі війна – це стан, що руйнує цілісність особистості, змінює її сприйняття світу й себе. У рядках *«Серце, ніби скло, розбилося давно»* та *«Місто спить, але в мені лунає вибухи війни»* (Kazka) зовнішня реальність переносена у внутрішній простір, де набуває форми постійної присутності. Війна перестає бути подією й стає станом свідомості. Подібну функцію виконує і метафора стисненого простору: *«Там, де горить земля і ріже димом, Там, де зійшовся світ довкола клином»* (М. Стасула), у якій світ втрачає відкритість і перетворюється на замкнений простір болю. Контрастна метафора *«Цвітуть квіти мінних зон! / Дихає війна»* (О. Семешук, Farin-hate) поєднує несумісні семантичні поля життя і смерті, підкреслюючи абсурдність і граничність переживаного досвіду.

Одним із провідних способів концептуалізації воєнного є сакральний вимір. У ситуації граничної напруги, коли реальність виходить за межі звичних пояснювальних моделей, мова звертається до сакрального коду як до універсальної системи смислотворення. Саме в його межах війна осмислюється не лише як історична подія, а як випробування, жертва, межовий стан буття, що потребує не тільки раціонального, а й метафізичного тлумачення.

Однією з найвиразніших форм сакральної концептуалізації війни є молитва, яка в пісенному дискурсі набуває ознак колективного ритуалу. Її мовна організація ґрунтується на імперативності, повторюваності та ритмічності, що створює ефект спільного звернення і синхронізації переживання. У рядках «*Pray for Ukraine! / Pray for Ukraine now!*» (Kazka) молитва постає як заклик, що виходить за межі індивідуального досвіду й трансформується у форму глобальної комунікації. Повторюваність формули надає їй ритуального характеру, де слово виконує функцію дії, а мовлення – функцію підтримки спільноти.

Водночас молитва може набувати інтимного, персоналізованого характеру, що виявляється у зверненні до сакральної постаті як останнього можливого адресата надії. У фрагменті пісні «*Марія свята, ти їх збережи / Мене не жалій – я вже на межі*» (С. Соловій) сакральне звернення поєднане з досвідом граничності, де мовлення фіксує стан між життям і смертю. Важливо, що імператив «збережи» спрямований не на себе, а на інших, що засвідчує колективний характер воєнної етики, у якій сакральне виконує функцію захисту спільноти.

Поряд із молитвою у пісенному дискурсі виразно артикулюється й криза сакрального порядку, що є не менш важливим аспектом осмислення війни. У ситуації радикального руйнування звичних уявлень про світ сакральне може заперечуватися або наголошуватися його відсутність. Це особливо виразно простежується в рядках: «*Ти бачила все, тут Бога нема / Тут тільки вогонь і свіжа зола*» (С. Соловій), де заперечення присутності Бога фіксує досвід катастрофи, що не піддається традиційному релігійному поясненню. Подібну функцію виконує й категоричне твердження: «*Я знаю одне: / Бог помер в Маріуполі...*» (О. Семещук, Farinhate), у якому метафора *смерті Бога* стає способом вербалізації крайнього ступеня руйнування. У цих випадках сакральне не зникає, а трансформується, переходячи в площину

екзистенційного запитання і свідчення про межу людського досвіду.

Суттєвим компонентом сакрального виміру є також сакралізація жертви й пам'яті, у межах якої смерть осмислено не як випадковість, а як подія, що набуває символічного значення. У пісенному дискурсі це реалізовано за допомогою образів, що поєднують тілесність і ритуал: «*Пливе в долонь / Обвуглена свіча / І лунуть душі / В небо журавлями*» (В. Ковтун), у яких *свічка* і *журавлі* формують ритуальний простір пам'яті, а смерть набуває ознак переходу. У цьому контексті сакралізація виконує функцію впорядкування втрати, надаючи їй смислової завершеності.

Окреме місце в сакральній концептуалізації війни посідають образи ангелів, Богородиці та землі, які формують систему символічного захисту й моральної опори. У пісенному фрагменті «*Де перестріли нас вороги / З ангелом-охоронцем... / Нас було двоє... / Неміряно – їх*» (Б. Томенчук) та «*Ангела я захистити устиг, / Ангел не встиг мене, мамо*» (Б. Томенчук) *ангел* – учасник події, що перебуває в одному смисловому полі з людиною. Водночас його нездатність «встигнути» підкреслює трагічну обмеженість навіть сакрального захисту. Образ Богородиці формує материнський вимір сакрального, де захист пов'язаний із турботою й збереженням.

Не менш значущим є образ землі, який набуває ознак сакрального простору пам'яті: «*Матінко-земле, скільки в тобі імен!*» (О. Лоза). Звертання до землі як до живої істоти актуалізує її роль носія пам'яті, що зберігає імена загиблих, а отже, виконує функцію символічного зв'язку між минулим і сучасністю.

Висновки. Отже, концептуальні метафори війни в сучасному українському пісенному дискурсі виконують системоутворювальну функцію, поєднуючи когнітивний, емоційний, аксіологічний і сакральний виміри в єдину смислову структуру. Саме ця інтеграція визначає їхню значущу роль у формуванні мовної картини війни, де слово стає не лише засобом відображення реальності, а й інструментом її осмислення та переживання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані передусім із поглибленням психолінгвістичного аналізу метафоричних механізмів як засобів колективного опрацювання травматичного досвіду, що відкриває нові перспективи для міждисциплінарних досліджень на перетині мовознавства, когнітології та культурології.

Список літератури:

1. Єрмоленко С. Засоби масової комунікації і мовна свідомість сучасного українця. *Культура слова*. 2013. Вип. 79. С. 123–125.
2. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
3. Костусяк Н., Навальна М. Російсько-українська війна в об'єктиві мови. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 340 с.
4. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2004. 164 с.
5. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження). *Мовознавство*. 2023. № 3. С. 3–29. DOI: 10.33190/0027-2833-330-2023-3-001.
6. Шитик Л. В., Юлдашева Л. П. Прецедентні феномени в сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник*. 2023. Вип. 35. С. 95–108. DOI: 10.31651/2226-4388-2023-35-95-108.
7. Юлдашева Л. Антоніміїні опозиції в сучасному воєнному дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2025. Вип. 50. С. 134–150. DOI: 10.31558/1815-3070.2025.50.8.
8. Юлдашева Л. Парадоксальна метафора як форма імпліцитного контрасту в сучасній поезії. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2026. № 26. С. 243–254. <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2026-XXVI-30>
9. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 256 p.

Yuldasheva L. P., Kobylina Yu. M. CONCEPTUAL METAPHORS OF WAR IN CONTEMPORARY UKRAINIAN SONG DISCOURSE: COGNITIVE-POETIC AND SACRAL DIMENSIONS

The article presents a comprehensive analysis of conceptual metaphors of war in contemporary Ukrainian song discourse from the perspective of cognitive poetics, with particular attention to the sacred dimension of meaning-making. The relevance of the study is determined by the urgent need to understand linguistic mechanisms of representing war experience in the context of the ongoing Russian-Ukrainian war, as well as by the lack of systematic research on metaphorical conceptualization of war specifically in song discourse as a distinct form of artistic communication. The aim of the study is to identify, systematize, and interpret cognitive-poetic models of war metaphorization, as well as to determine the role of sacralization as a key mechanism for conceptualizing traumatic experience in song texts. The methodological framework is based on the principles of cognitive linguistics (conceptual metaphor theory), cognitive poetics, discourse analysis, and psycholinguistics. The study demonstrates that contemporary Ukrainian song discourse constructs a coherent system of conceptual metaphors of war. The dominant models include: war as a natural force (earth, ocean, wave), war as fire and destruction, war as movement and dynamic flow, war as a bodily and material experience, and war as a space of trauma and inner fragmentation. Each of these models provides a specific mode of interpreting war reality by mapping it onto fundamental domains of human experience – natural, bodily, spatial, and emotional. Special attention is given to the sacred dimension of war metaphorization, which is realized through prayer as a form of collective speech, as well as through the images of God, the Virgin Mary, angels, and the sacralization of sacrifice, memory, and national space.

Future research perspectives include expanding the comparative dimension (contrasting Ukrainian material with other national traditions) and exploring the functioning of conceptual metaphors of war across different types of discourse, including journalistic, media, literary, and digital contexts.

Keywords: *conceptual metaphor, song discourse, war, cognitive poetics, sacralization, war discourse, psycholinguistics, trauma, linguistic worldview.*

Дата першого надходження статті до видання: 22.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026